

JOLANTA KUROSZ

NAUCZANIE PAPIEŻA BENEDYKTA XVI O ROLI UNIwersYTETU W Społeczeństwie

*The teaching of pope Benedict XVI about the role of university
in our society*

W ostatnim czasie społeczność akademicka doświadczyła reorganizacji w strukturach uniwersytetu i zmiany zasad jego funkcjonowania, będących następstwem wejścia w życie 1 października 2018 roku nowej ustawy o szkolnictwie wyższym¹. Zapewne nie są to ostatnie przeobrażenia, z jakimi będą musieli się zmierzyć pracownicy tej instytucji. Rodzą one uzasadnione wątpliwości bezpośrednio zainteresowanych, które wynikają z obaw związanych z miejscem i rodzajem pracy w strukturach uczelni. Obok osobistego zaniepokojenia nadal aktualne są pytania będące wyrazem troski o ochronę tego wszystkiego, co stanowi istotę uniwersytetu i o zachowanie ciągłości jego tradycji. Można sądzić, że u źródeł dyskusji wokół zmian dokonujących się w szkolnictwie wyższym leży głębokie przekonanie o doniosłości tej instytucji w życiu społeczeństwa. Rola uniwersytetu jest kluczowa, gdyż jest on miejscem poszukiwania prawdy, przez co staje się szczególną przestrzenią spotkania nauki i kultury². To w nim nauczyciele akademicki mają zagwarantowaną autonomię prowadzenia badań naukowych, których wyniki powinny być przekazywane

---

¹ Por. *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz. U. 2018, poz. 1668.

² Por. Jan Paweł II, *Pamięć historyczna jest niezbędna. 19.07 – Do uczestników sympozjum „Uniwersytet i Kościół w Europie”*, „L'Osservatore Romano. Wydanie polskie” 11-12(2003), s. 26 (dalej: „OsRomPol”).

studentom podczas zajęć dydaktycznych. Dzięki temu możliwe jest budowanie wspólnoty profesorów i adeptów nauki³. Wskazane cechy życia uniwersyteckiego od wieków określają jego tożsamość i wyróżniają tę instytucję od innych ośrodków naukowych.

W dobie szybkich przemian społeczno-gospodarczych warto stawiać pytania o miejsce uniwersytetu w społeczeństwie. Do takiej refleksji zachęca nas też *Stolica Apostolska*, publikując specjalne dokumenty na ten temat⁴. W polskiej literaturze przedmiotu nie ma jednak wielu opracowań. Do tej pory ukazały się m.in. publikacje A. Przybeckiego, M. Grubki, W. Mleczki, W. Tabaczyńskiego i mojego autorstwa⁵.

W artykule zostanie podjęta próba analizy wypowiedzi Benedykta XVI dotyczącej świata akademickiego, która została zamieszczona

---

³ Por. T. Lewowicki, *Kształcenie uniwersyteckie – siła tradycji, presja współczesności, pytanie o przyszłość, przesłania*, w: *Uniwersytet. Społeczeństwo. Edukacja*. Materiały z konferencji z okazji X-lecia Wydziału Nauk Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 13-14 października 2003 roku, red. W. Ambrozik, K. Przyszczypkowski, Poznań 2004, s. 49. Więcej na ten temat: J. Kurosz, *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych*, Poznań 2018, s. 55-67.

⁴ Franciszek, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach teologicznych Veritatis gaudium*, Watykan 2017; Jan Paweł II, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich Ex corde Ecclesiae*, Watykan 1990; tenże, *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych Sapientia Christiana*, Watykan 1979; Kongregacja Nauczania Katolickiego, *Papieska Rada ds. Świeckich*, *Papieska Rada ds. Kultury, Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 1-3(1995), I-9.

⁵ A. Przybecki, *Między poczuciem zagrożenia a potrzebą obecności. Koncepcja duszpasterstwa akademickiego w Polsce po przełomie 1989*, Poznań 1999; M. Grubka, *Między uczelnią a świątynią. Rola kapłana w polskim duszpasterstwie akademickim na przykładzie ośrodka dominikańskiego w Gdańsku*, Kraków – Poznań – Dublin 2011; W. Mleczko, *Społeczna i wychowawcza rola uniwersytetu w nauczaniu Kościoła katolickiego*, „*Polonia Sacra*” 20/66(2007), s. 257-276; W. Tabaczyński, *Konstytucja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II o uniwersytetach katolickich*, „*Warszawskie Studia Teologiczne*” 9(1996), s. 301-306; J. Kurosz, *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych*, dz. cyt.; też, M. Polak, *Świadomie wybierać – odpowiedzialnie oferować. Zajęcia do wyboru w programach studiów akademickich*, Poznań 2019, s. 11-41.

w polskim wydaniu „L'Osservatore Romano”. Będzie ona dotyczyła zasadniczo dwóch tematów: uwarunkowań działalności uniwersytetu w XXI oraz jego głównych wyzwań. Pozostałe zagadnienia zawarte w nauczaniu Benedykta XVI, np. dotyczące studentów i profesorów uniwersytetów katolickich, stanowią przedmiot badań, których wyniki zostaną zaprezentowane w kolejnej publikacji. Dzięki pracy na stanowisku profesora⁶ papież dobrze zna środowisko uniwersyteckie, co stanowi dodatkową przesłankę do podjęcia tego tematu. W niniejszej pracy zostanie krótko przedstawiona charakterystyka zgromadzonego materiału badawczego. Poprzedzi ona refleksję nad treściami nauczania papieskiego.

1. Charakterystyka zgromadzonego materiału

W czasie pontyfikatu Benedykta XVI (19.04.2005-28.02.2013) zostały zamieszczone ok. 33 teksty w polskim wydaniu „L'Osservatore Romano”, których treści dotyczyły środowiska uniwersyteckiego. Wśród zebranych materiałów znajduje się 12 przemówień papieskich skierowanych do środowisk akademickich zgromadzonych w Watykanie i kościołach Rymu⁷. Zagadnienia w nich poruszane oscylują wokół postawy pracowników, formacji studentów, przemian współczesnego świata oraz zadań, jakie powinien realizować uniwersytet. Papież poruszył także kwestie związane z nauką, wiarą i kulturą oraz obecnością teologii na uniwersytetach. W drugiej grupie zawierającej 13 tekstów znajdują się przemówienia i wykłady wygłoszone na uniwersytetach podczas spotkań ze studentami i profesorami w trakcie apostołskich pielgrzymek⁸. Warto w tym miejscu wspomnieć, że znajdziemy w tej grupie także papieskie wypowiedzi wygłoszone na rzymskich uczelniach, homilię z mszy św. beatyfikacyjnej kard. Johna Henry'ego Newmanna, list do legata papieskiego z uroczystości rocznicowej Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Manili

---

⁶ Por. J. Ratzinger, *Moje życie*, Częstochowa 2005, s. 79-89.

⁷ Patrz: Załącznik nr 1.

⁸ Patrz: Załącznik nr 2.

oraz przesłanie wideo do tej akademickiej społeczności⁹. Wstępna analiza materiału badawczego pozwoliła wyróżnić tematy najczęściej poruszane przez papieża. Wśród nich wymienić można zagadnienia związane z obrazem współczesnego świata, jego przemianami i zagrożeniami, które są zarazem nowymi wyzwaniem dla państwowych i katolickich uniwersytetów. Ponadto papież przypominał studentom o konieczności formacji oraz znaczeniu wiary i kultury w środowisku akademickim. Znajdziemy tutaj także kwestie dotyczące *universitatis studiorum et studentium*.

Ostatnia grupa zebranego materiału zawiera osiem wypowiedzi papieskich wygłoszonych podczas sympozjów¹⁰. Ich tematyka nawiązuje do zagadnień poruszanych podczas obrad, ale znajdziemy tu także kwestie wymienione w prezentacji pierwszej i drugiej grupy. Na szczególną uwagę zasługuje problematyka związana z pracą naukowca, znaczenie teologii i filozofii w nauce oraz kwestie dotyczące różnych wymiarów życia człowieka.

Analiza zgromadzonego materiału pozwoliła ustalić kolejność najczęściej podejmowanej tematyki w wystąpieniach Benedykta XVI. Listę otwiera problematyka związana z naukowcami i ich pracą (22 razy). Z kolei obraz współczesnego świata, dynamika jego zmian i wynikające z nich zagrożenia (19 razy) oraz zadania uniwersytetów (17 razy) tworzą kolejną grupę tematyczną. Słowa papieskie skierowane do studentów, podkreślenie znaczenia formacji (18 razy) to trzeci blok tematyczny. Kwestie dotyczące wiary (16 razy), kultury (9 razy), szeroko pojętej nauki (8 razy) i humanizmu (5 razy) poprzedzają zagadnienia wolności w świecie uniwersyteckim (5 razy), współpracy i dialogu (4 razy), wspólnoty profesorów i studentów (3 razy). Benedykt XVI nawiązywał także do historycznych wydarzeń związanych z uniwersytetem (10 razy), ściśle połączonych z nimi zagadnień dotyczących prawdy (3 razy), rozumu i godności człowieka (4 razy).

Przedstawiona tematyka wynika z matematycznych wyliczeń kwestii podejmowanych przez papieża w jego wypowiedziach. Stanowią

---

⁹ Patrz: Załącznik nr 2.

¹⁰ Patrz: Załącznik nr 3.

one swoistą wskazówkę dla prowadzącego badania, a miejsce zajmowane w powyższym zestawieniu nie musi jednoznacznie rozstrzygać o pierwszoplanowym znaczeniu danego tematu. Trzeba także wyraźnie zaznaczyć, że zagadnienia są ze sobą ściśle powiązane, co znacznie utrudniło podział i prezentację wyników badań. W niektórych przypadkach konieczne okazało się nawiązanie do tematu wcześniej zaprezentowanego.

2. Uwarunkowania uniwersytetu w XXI wieku

Dzisiejsza sytuacja uniwersytetu stanowi punkt wyjścia niniejszej części pracy. Benedykt XVI zwrócił uwagę na tempo przemian, które ma swoje odzwierciedlenie w życiu tej instytucji. Szybki rozwój informacji i technologii może przyczynić się do powstania pokusy oddzielania rozumu od poszukiwania prawdy. Zdaniem papieża „bez fundamentalnego ludzkiego ukierunkowania na prawdę rozum traci orientację”¹¹ oraz może przyczynić się do relatywizmu zagrażającego autonomii uniwersytetu. Ostatnia kwestia jest niezmiernie ważna, gdyż prawdziwa autonomia tej instytucji wyraża się w odpowiedzialności za prawdę¹². Choć skończył się czas totalitaryzmu politycznego, nie oznacza to, że minął on bezpowrotnie. Środowisko akademickie musi być świadome zagrożeń pojawiających się podczas badań naukowych. Użyteczność i pragmatyzm mogą przyczynić się do nadużyć w nauce. Dzieje się tak wówczas, kiedy człowiek uznaje tylko swoje racje i granice. Tego typu postawy mogą w skrajnej formie prowadzić nawet do powstania nowego politycznego totalitaryzmu, który „łatwo ożywa, kiedy usuwa się wszelkie odniesienia wyższe od prostego

---

¹¹ Benedykt XVI, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*. 27.09 – Praga. Spotkanie z przedstawicielami świata akademickiego, „OsRomPol” 11-12(2009), s. 20. Por. tenże, *Nauka jest miejscem spotkania człowieka z naturą i potencjalnie ze Stwórcą*. 28.10 – przemówienie do uczestników sesji plenarnej papieskiej Akademii Nauk, „OsRomPol” 1(2011), s. 31.

¹² Por. tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 19-20.

rachunku siły”¹³. Dlatego tak istotne jest zadanie uniwersytetu dotyczące ochrony społeczeństwa przed zawężonym i nierzetelnym postrzeganiem tego wszystkiego, co jest związane z człowiekiem. Istotna w tej kwestii będzie czujność pracowników naukowych, którzy muszą być świadomi presji ideologicznej wywieranej przez pewne grupy chcące osiągnąć swoje cele¹⁴.

Benedykt XVI dostrzegał znaczenie nauk doświadczalnych, dzięki którym pojmowanie świata uległo zmianie, co stało się dla człowieka powodem do dumy. W dobie powszechnego optymizmu wynikającego z wysokiego poziomu wiedzy naukowej papież zauważył także kryzys myśli i opisał jego uwarunkowania. Nakreślił także obraz człowieka kierującego się w swoim życiu ideami redukcjonizmu i relatywizmu, który nie zauważa, że ulega zaślepieniu skutecznością techniki. Taka postawa szczególnie naraża na niebezpieczeństwo umniejszania znaczenia transcendencji i utraty podstawowej perspektywy związanej z odpowiedzią na pytanie o sens. To wszystko prowadzi do osłabienia myśli człowieka i jego zubożenia pod względem etycznym. Nie bez znaczenia pozostaje zagubienie wartościowych norm stanowiących punkty odniesienia, które dla człowieka są swoistymi drogowskazami¹⁵, zaś „mentalność techniczno-praktyczna prowadzi do zachwiania równowagi między tym, co technicznie możliwe, a tym, co moralnie dobre, z nieprzewidywalnymi konsekwencjami”¹⁶. Poza tym istnieje niebezpieczeństwo ulegania iluzji polegającej na traktowaniu

---

¹³ Tenże, *Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawd o osobie ludzkiej*. 19.08 – przemówienie do młodych wykładowców akademickich w bazylice św. Wawrzyńca, „OsRomPol” 10-11(2011), s. 14. Por. tenże, *Boża Opatrzność a działalność człowieka*. 6.11 – do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk, „OsRomPol” 3(2007), s. 19.

¹⁴ Por. tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20; tenże, *Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawd o osobie ludzkiej*, dz. cyt., s. 14; tenże, *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*, „OsRomPol” 3(2008), s. 12.

¹⁵ Por. tenże, *Bez miłości nauka traci swój humanizm*. 3.05 – przemówienie podczas wizyty w rzymskiej siedzibie Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca, „OsRomPol” 6(2012), s. 22.

¹⁶ Tamże, s. 22.

zdobyczy nauki jako antidotum na wszelkie bolączki świata. Nie bez znaczenia pozostaje też nadmierny entuzjazm wywołany nowymi odkryciami¹⁷.

Kolejnym znakiem czasu, na który wskazywał Benedykt XVI, było akcentowanie świeckości państwa, przejawiające się w usuwaniu wszystkiego, co ma związek z wiarą i Kościołem, zwłaszcza w krajach z kręgu kultury romańskiej. We współczesnym społeczeństwie panuje przekonanie, że zagadnienia poruszane przez religię, wiarę i etykę nie powinny mieć miejsca w sferze „rozumu publicznego”¹⁸. Takie postrzeganie rzeczywistości jest sprzeczne z wolnością, która zdaniem papieża leży u podstaw korzystania z rozumu na uniwersytecie, a jej celem jest poszukiwanie prawdy¹⁹. Obecna we współczesnym świecie tendencja usuwania religii poza obszar racjonalności i monopolizacja nauk empirycznych prowadzi do zepchnięcia wymiaru religijnego w sferę prywatności przy jednoczesnym podważaniu znaczenia uzasadnienia wiary²⁰. Ojciec święty dostrzegał w tej sytuacji przyczynę pomniejszania roli teologii. Chrześcijaństwo jest obecne w europejskich realiach, dlatego istnieją liczne powiązania zarówno w sferze nauki, jak i w życiu codziennym, w których nie można pomijać zagadnień z zakresu teologii, choć – jak zauważa papież – trzeba mieć świadomość, że w pewnym wymiarze poruszane kwestie muszą być świeckie²¹.

Konsekwencją zmian współczesnego świata jest podważanie teologii jako nauki i jej należnego miejsca na uniwersytecie. Wykluczenie

¹⁷ Por. tenże, *Nauka jest miejscem spotkania człowieka z naturą i potencjalnie ze Stwórcą*, dz. cyt., s. 31; tenże, *Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach. 17.04 – Waszyngton. Wizyta na Katolickim Uniwersytecie Ameryki*, „OsRomPol” 5(2008), s. 17.

¹⁸ Tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 19.

¹⁹ Por. tamże, s. 19.

²⁰ Por. tenże, *Ewangelia źródłem prawdziwej kultury. 21.05 – przemówienie do wspólnoty Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”*, „OsRomPol” 7(2011), s. 33.

²¹ Por. tenże, *Teologia i uniwersytet. 21.03 – do delegacji Wydziału Teologii Uniwersytetu w Tybindze*, „OsRomPol” 6(2007), s. 31.

pytania o Boga z debaty naukowej powoduje mniejszą zdolność do zrozumienia rzeczywistości, a to z kolei ma wpływ na postawy społeczne. W efekcie może dojść do sytuacji, w której będzie zagrożone osiągnięcie przez człowieka ważnych dla niego potrzeb, np. poznanie prawdy właściwe ludzkiej naturze i ukierunkowanie prowadzące do Boga, który jest miłością²². „Perspektywa chrześcijańska jako kontekst pracy intelektualnej uniwersytetu nie stoi w sprzeczności z wiedzą naukową i zdobyczami geniuszu ludzkiego, lecz przeciwnie – wiara poszerza horyzonty naszego myślenia, jest drogą do pełnej prawdy, prowadzi do autentycznego rozwoju”²³ oraz daje nadzieję na przezwycięzenie zagrożeń, na które narażony jest człowiek²⁴. Podczas spotkania ze światem nauki w Ratyźbonie Benedykt XVI przedstawił teologię jako dyscyplinę historyczną i humanistyczno-naukową oraz wykazał, że ta nauka będąca poszukiwaniem rozumowego uzasadnienia wiary powinna mieć swoje miejsce w przestrzeni uniwersyteckiej, a tym samym być obecna w dialogu interdyscyplinarnym²⁵. Innym przejawem koncepcji rozumu negującego Boga jest zepchnięcie religii do sfery subkultury, co z kolei uniemożliwia dialog między kulturami, który we współczesnym świecie jest bardzo potrzebny, tym bardziej, że kultura świecka coraz bardziej zaciera obraz Boga²⁶.

Benedykt XVI zauważył zjawisko niedoceniań kultury humanistycznej, które ma swoje konsekwencje w postrzeganiu życia ludzkiego. Jednoczesny rozwój dyscyplin naukowych związanych z ekonomią i technologią, w których nie stawia się pytania o sens życia człowieka,

---

²² Por. tenże, *Bez miłości nauka traci swój humanizm*, dz. cyt., s. 22.

²³ Tenże, *Ewangelia źródłem prawdziwej kultury*, dz. cyt., s. 33.

²⁴ Por. tenże, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje. Wykład na uniwersytecie. 12.06 – Ratyźbona*, „OsRomPol” 11(2006), s. 29.

²⁵ Por. tamże, s. 29.

²⁶ Por. tenże, *Bez miłości nauka traci swój humanizm*, dz. cyt., s. 22; tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20; tenże, *Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje*, dz. cyt., s. 29; tenże, *Pomagać ludziom kochać Boga i służyć Mu we wszystkim. 3.11 – przemówienie Ojca Świętego podczas wizyty na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim*, „OsRomPol” 1(2007), s. 22.

sprawa, że istnieje realne niebezpieczeństwo degradacji kultury humanistycznej²⁷. Współcześnie zapomniano o korzeniu europejskiej kultury i postępu. Było nim poszukiwanie absolutu *quaerere Deum*, które obejmowało wymóg zgłębiania nauk świeckich we wszystkich dziedzinach wiedzy. Wiara, przypomniał papież, była w ciągu wieków zaczynem kultury i bodźcem do doskonalenia pozytywnego potencjału człowieka²⁸. Stąd zapewne wezwanie ojca świętego do powrotu do „koncepcji kształcenia integralnego, opartego na jedności wiedzy, zakorzenionej w prawdzie”²⁹. Papież wskazywał na ważne zadanie, jakie ma do wykonania człowiek w sferze kultury. Jest nim odkrywanie na nowo znaczenia i dynamiki transcendencji. Wobec powiększającego się rozdzwieniu między Bożą mądrością a mądrością tego świata, która przejawia się w ukierunkowaniu człowieka głównie na cielesność³⁰, zadanie to wydaje się szczególnie ważne.

Wskazując na nową rzeczywistość w trzecim tysiącleciu, papież stawiał pytania, które powinny być przedmiotem refleksji nie tylko w gmachach uniwersyteckich. Dotyczyły one możliwych skutków dla kultury w sytuacji, kiedy społeczeństwo będzie koncentrować się jedynie na aktualnych i modnych w danym okresie tematach, bez uwzględnienia prawdziwej historycznej tradycji intelektualnej. Ojciec święty zwrócił uwagę na zjawisko dotyczące obrony radykalnego laicyzmu, które nie przynosi korzyści człowiekowi, a jedynie sprawia, że społeczeństwo boryka się z brakiem tolerancji i coraz większą izolacją poszczególnych grup. Nie bez znaczenia pozostają rosnące problemy związane z rozeznaniem prawdziwego dobra³¹. Stąd zapewne słowa papieża o potrzebie nowej klasy intelektualistów. Dla uniwersytetu

²⁷ Por. tenże, *Ewangelia źródłem prawdziwej kultury*, dz. cyt., s. 33.

²⁸ Por. tamże, s. 34; tenże, *Bez miłości nauka traci swój humanizm*, dz. cyt., s. 20.

²⁹ Tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20.

³⁰ Por. tenże, *Bez miłości nauka traci swój humanizm*, dz. cyt., s. 22.; tenże, *Wolni od pychy intelektualnej dążymy do prawdziwej Mądrości. 30.10 – przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych*, „OsRomPol” 1(2009), s. 39.

³¹ Por. tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20.

stanowi to szczególne wyzwanie, gdyż posiada on wszelkie środki do kształtowania odpowiedzialnych obywateli. Drogą do osiągnięcia tego celu będzie uwrażliwienie młodych adeptów nauki na dokonujące się przemiany społeczne, kulturowe oraz wypracowanie konkretnych rozwiązań, będących odpowiedzią na problemy współczesnego świata. W realizacji tego wyzwania nie może zabraknąć pomocy ze strony Kościoła³².

3. Misja uniwersytetu XXI wieku

Nawiązanie do początku powstania uniwersytetu, w którym Kościół odegrał istotną rolę, stanowi cechę charakterystyczną papieskich wystąpień. Ojciec święty nie tylko doceniał dostojeństwo uniwersytetu, ale także wykazywał ciągłość zadań realizowanych w tym środowisku. Benedykt XVI, przywołując historię, nawiązywał do długiej tradycji uniwersyteckiej. To w niej należy jego zdaniem szukać odpowiedzi na pytania związane z rolą europejskich uniwersytetów w budowaniu Europy trzeciego tysiąclecia³³. Odwołując się do średniowiecznej Europy, papież przypomniał o naturze tej instytucji i wynikających z niej głównych zadań. Ufność w ludzką zdolność do poszukiwania prawdy, odnalezienia jej i zgodnego z nią życia doprowadziła do powstania wielkich europejskich uniwersytetów. Podstawowym więc celem instytucji było i powinno być nadal pielęgnowanie umiłowania wiedzy i poszukiwanie prawdy. Jest to istotna kwestia dla tej społeczności. Prawda to coś więcej niż wiedza, jej celem jest odkrycie prawdziwego dobra, które współcześnie jest opacznie postrzegane. Zdaniem papieża człowiek ma niekiedy większą wrażliwość na korzyści materialne niż na prawdę. Pracownicy naukowci muszą pamiętać, że poznanie prawdziwej istoty rzeczy nie jest łatwe i wymaga ogromnego wysiłku,

---

³² Por. tenże, *Jako klasa intelektualistów bądźcie świadkami miłości, która przemienia*. 16.12 – homilia podczas Nieszporów dla środowisk uniwersyteckich Rzymu, „OsRomPol” 3(2011), s. 15.

³³ Por. tenże, *Rola uniwersytetów w Europie trzeciego tysiąclecia*. 1.04 – do uczestników seminarium zorganizowanego przez Kongregację Edukacji Katolickiej, „OsRomPol” 8(2006), s. 21.

ma jednak wielką wartość. Stąd zapewne apel Benedykta XVI, by środowisko uniwersyteckie na nowo potwierdziło ufność w ludzką zdolność do poszukiwania prawdy, gdyż jest ona fundamentem do autentycznego rozwoju człowieka i społeczeństwa³⁴.

Rozwój nauk przyrodniczych, historycznych i humanistycznych w czasach nowożytnych stworzył nowe możliwości rozwoju człowieka, dzięki czemu mógł on lepiej zrozumieć swoją godność i prawa. Ojciec święty przypomniał, że rozwój człowieka nigdy się nie kończy, tak samo jak zagrożenia, których musi być świadomy. Ponadto istotną kwestią jest świadomość niebezpieczeństwa polegającego na zakwestionowaniu prawdy, która dotyczy zwłaszcza osób posiadających wielką wiedzę i potęgę³⁵. Jednak szkodzić może nie tyle wiedza, jaką człowiek posiada, ile zarozumiałość, chętnie się swoimi odkryciami lub tym, co wydaje się, że się poznało³⁶.

W środowisku uniwersyteckim na przestrzeni wieków odwoływano się do chrześcijańskiej wizji, która postrzegała człowieka jako arcydzieło. Dążono także do ideału, który rozumiano jako syntezę całej wiedzy mającej służyć człowiekowi, jego doskonaleniu i zgodnemu życiu całego społeczeństwa³⁷. Pracownikom naukowym w badaniach musi towarzyszyć poszanowanie godności człowieka, istnieje bowiem niebezpieczeństwo przedmiotowego traktowania jego życia. Za niedopuszczalne uznał papież poświęcanie osoby ludzkiej dla postępu

³⁴ Por. tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 21; tenże, *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*, dz. cyt., s. 14-15; tenże, *Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach*, dz. cyt., s. 52; *W ciszy zgłębiajcie słowo Boże. 23.10 – przemówienie Papieża do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych*, „OsRomPol” 1(2007), s. 20.

³⁵ Por. tenże, *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*, dz. cyt., s. 16.

³⁶ Por. tenże, *Wolni od pychy intelektualnej dążymy do prawdziwej Mądrości*, dz. cyt., s. 39.

³⁷ Por. tenże, *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*, dz. cyt., s. 14-15; tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20; tenże, *Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawd o osobie ludzkiej*, dz. cyt., s. 21-22.

nauki i techniki. Dlatego europejskie uniwersytety powinny stawać się laboratoriami, w których będą uwzględniane i dalej rozwijane kwestie antropologiczne oraz tradycja humanistyczna oparta na wartościach chrześcijańskich. Stąd kolejnym wyzwaniem dla tej instytucji jest zachowanie dziedzictwa tradycji humanistycznej, odkrycie na nowo swojej tożsamości i relacji, jaka zachodzi między nauką a człowiekiem, określenie wizji, jakiej ma służyć społeczność akademicka³⁸.

Benedykt XVI wezwał do tworzenia nowego humanizmu opartego na dialogu wiary i rozumu³⁹. Humanizm wyrósł na podłożu wiary chrześcijańskiej, która powinna być bodźcem w drodze do poznania prawdy. Dlatego współcześnie ważnym zadaniem uniwersytetu jest likwidowanie rozłamów między nauką a religią oraz dążenie do pełniejszego rozumienia związku między nimi⁴⁰. Nauki humanistyczne i społeczne, których celem jest pojęcie człowieka w wymiarze osobowym oraz wszystkich jego odniesień do świata, nie mogą ignorować odniesień do Boga, gdyż człowiek jest istotą otwartą na transcendencję⁴¹. Nie może on w pełni zrozumieć samego siebie bez Boga. Dlatego zadaniem uniwersytetu jest ochrona przed zawężoną wizją człowieczeństwa⁴². Stąd przekazywanie wiedzy młodym adeptom nauki musi być połączone z realizacją misji wychowawczej. W swych działaniach pracownicy naukowi powinni odwoływać się do ideałów i wartości pielęgnowanych od wieków. Kształtowanie

---

³⁸ Por. tenże, *Rola uniwersytetów w Europie trzeciego tysiąclecia*, dz. cyt., s. 22.

³⁹ Por. tenże, *Symboliczny most między Europą i Azją. 10.03 – na zakończenie czuwania modlitewnego młodzieży akademickiej Europy i Azji*, „OsRomPol” 6(2007), s. 29.

⁴⁰ Tenże, *Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy*, dz. cyt., s. 20; tenże, *Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy*, dz. cyt., s. 12.

⁴¹ Por. tenże, *Pomagać ludziom kochać Boga i służyć Mu we wszystkim*, dz. cyt., s. 22.

⁴² Tenże, *Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawd o osobie ludzkiej*, dz. cyt., s. 14.

postaw szacunku dla godności osoby powinno być tym, co wyróżnia tę instytucję⁴³.

Ważnym zadaniem uniwersytetu w XXI wieku jest refleksja dotycząca kryzysu kultury i tożsamości⁴⁴. Ponadto papież przypomniał o potrzebie przewyciężenia istniejących rozbieżności między wiarą i kulturą. Są to dwie wielkie wartości ściśle ze sobą powiązane, bez których człowiek nie może się w pełni rozwijać⁴⁵. Dlatego wspólnoty akademickie są w szczególny sposób powołane do rozwoju kultury służącej integralnemu rozwojowi osoby ludzkiej, przewyciężaniu niechęci i uprzedzeń, które uniemożliwiają rozwój prawdziwej kultury. Od zaangażowania całego środowiska uniwersyteckiego zależy, z jaką kulturą studenci zetknęli się w czasie swojej nauki, jaką sobie przyswoili i jaką sobie wypracowali⁴⁶.

* * *

Ogromny szacunek wobec człowieka, umiłowanie prawdy i prawdziwej wolności w pracy naukowej stanowią główne punkty przesłania papieskiego do świata uniwersyteckiego, ale powinny być usłyszane i realizowane poza gmachem uczelni. W przemówieniach Benedykta XVI dostrzega się wielką troskę o zachowanie podstawowych wartości, które przyświecały pracownikom uniwersyteckim na przestrzeni wieków. Ciągłe aktualne są także przedstawione uwarunkowania działalności uniwersytetu. Zaprezentowana analiza wypowiedzi ojca świętego nie wyczerpuje całego zagadnienia. Obok wspomnianych

⁴³ Por. tenże, *Rola uniwersytetów w Europie trzeciego tysiąclecia*, dz. cyt., s. 22.

⁴⁴ Por. tenże, *Szukajcie i brońcie prawdy. 21.10 – przemówienie Benedykta XVI podczas wizyty na Papieskim uniwersytecie Laterańskim*, „OsRomPol” 1(2007), s. 17.

⁴⁵ Por. tenże, *Misją uniwersytetów katolickich jest propagowanie nowej syntezy humanistycznej. 19.11 – przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni papieskich i uniwersytetów katolickich*, „OsRomPol” 2(2010), s. 27-29; tenże, *Ewangelia źródłem prawdziwej kultury*, dz. cyt., s. 33.

⁴⁶ Por. tenże, *Jako klasa intelektualistów bądźcie świadkami miłości, która przemienia*, dz. cyt., s. 15-16; tenże, *W poszukiwaniu prawdy o Bogu człowieku i świecie. 25.11 – do pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”*, „OsRomPol” 3(2006), s. 31.

wcześniej tematów, które nie zostały tutaj poruszone, a są przedmiotem kolejnych badań, warto wśluchać się w nauczanie papieża Franciszka. Ciekawym pomysłem wydaje się porównanie nauczania trzech ostatnich papieży na ten temat. Jednak tego typu praca domagałaby się osobnej publikacji.

Streszczenie

Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawdy, dzięki czemu jest możliwe spotkanie nauki i kultury. W dobie szybkich przemian społeczno-gospodarczych konieczna jest refleksja na temat miejsca i roli tej instytucji w społeczeństwie. Benedykt XVI w przemówieniach do środowiska uniwersyteckiego wskazywał na kluczowe zagadnienia, na które powinny zwracać uwagę pracownicy naukowcy. Szacunek wobec człowieka, umiłowanie prawdy, wolność w pracy naukowej, zachowanie podstawowych wartości obecnych od początku istnienia uniwersytetu stanowią główne punkty przesłania papieskiego. Z kolei zaślepienie skutecznością techniki, zagubienie norm etycznych, pomniejszenie roli teologii to niektóre zagrożenia, na które wskazał papież.

Summary

University is a place where we are searching for the truth and so that it is a place where there is a possibility of meeting science and culture. Nowadays, in times of socio-economic transformations we need some reflection about the place and the role of this institution in our society. Benedict XVI in his harangues to academia pointed the most important issues that should be factored in by university researchers. Respect to the human, cherishing the truth, freedom in scientific researches, following the essential universal values which are respected from the beginning of university, are the main points of the Pope's message. On the other hand, being besotted with the new technology opportunities, losing ethical rules, decreasing the role of theology are the main dangers pointed by the pope.

Słowa kluczowe: Benedykt XVI, uniwersytet, misja, prawda, nauka, tradycja, kultura, kluczowe zagadnienia, zagrożenia

Keywords: Benedict XVI, university, mission, the truth, science, tradition, culture, the most important issues danger

Bibliografia

Bibliografia właściwa

- Franciszek, Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach teologicznych *Veritatis gaudium*, Watykan 2017.
- Grubka M., *Między uczelnią a świątynią. Rola kapłana w polskim duszpasterstwie akademickim na przykładzie ośrodka dominikańskiego w Gdańsku*, Kraków – Poznań – Dublin 2011.
- Jan Paweł II, Konstytucja apostolska o uniwersytetach katolickich *Ex corde Ecclesiae*, Watykan 1990.
- Jan Paweł II, Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych *Sapientia Christiana*, Watykan 1979.
- Kongregacja Nauczania Katolickiego, Papieska Rada ds. Świeckich, Papieska Rada ds. Kultury, *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 1-3(1995), s. 3-9.
- Kuros J., *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych*, Poznań 2018.
- Kuros J., Polak M., *Świadomie wybierać – odpowiedzialnie oferować. Zajęcia do wyboru w programach studiów akademickich*, Poznań 2019.
- Lewowicki T., *Kształcenie uniwersyteckie – siła tradycji, presja współczesności, pytanie o przyszłość, przesłania*, w: *Uniwersytet. Społeczeństwo. Edukacja*. Materiały z konferencji z okazji X-lecia Wydziału Nauk Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 13-14 października 2003 roku, red. W. Ambroziak, K. Przyszczypkowski, Poznań 2004, s. 43-50.
- Młeczko W., *Społeczna i wychowawcza rola uniwersytetu w nauczaniu Kościoła Katolickiego*, „Polonia Sacra” 20/66(2007), s. 257-276.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz.U. 2018 poz. 1668.

Załącznik 1

Przemówienia Benedykta XVI w Rzymie

- Dzieciątko jest znakiem cierpliwości Boga. 15.12 – homilia podczas Nieszporów dla studentów i wykładowców rzymskich uczelni*, „OsRomPol” 2(2012), s. 34-35.
- Ewangelia źródłem prawdziwej kultury. 21.05 – przemówienie do wspólnoty Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”*, „OsRomPol” 7(2011), s. 33-35.

- Głóście wszystkim, że Bóg jest miłością. 11.03 – przemówienie do młodzieży akademickiej Europy i Afryki w Auli Pawła VI, „OsRomPol” 6-7(2006), s. 46-47.*
- Jako klasa intelektualistów bądźcie świadkami miłości, która przemienia. 16.12 – homilia podczas Nieszporów dla środowisk uniwersyteckich Rzymu, „OsRomPol” 3(2011), s. 14-16.*
- Kościół nieustannie zaleca korzystanie z kierownictwa duchowego. 19.05 – przemówienie do wykładowców i studentów Papieskiego wydziału Teologicznego „Teresianum”, „OsRomPol” 7(2011), s. 31-33.*
- Misją uniwersytetów katolickich jest propagowanie nowej syntezy humanistycznej. 19.11 – przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni papieskich i uniwersytetów katolickich, „OsRomPol” 2(2010), s. 27-29.*
- Od przyjaźni z Jezusem zależy wasze szczęście. 10.04 – do uczestników Kongresu UNIV 2006, „OsRomPol” 6-7(2006), s. 51-52.*
- Przychodzi, aby nas zbawić. 15.12 – spotkanie z przedstawicielami środowisk akademickich Rzymu, „OsRomPol” 2(2006), s. 12-13.*
- Symboliczny most między Europą i Azją. 10.03 – na zakończenie czuwania modlitewnego młodzieży akademickiej Europy i Azji, „OsRomPol” 6(2007), s. 28-29.*
- Teologia i uniwersytet. 21.03 – do delegacji Wydziału Teologii Uniwersytetu w Tybindze, „OsRomPol” 6(2007), s. 31-32.*
- W ciszy zgłębiajcie słowo Boże. 23.10 – przemówienie Papieża do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych, „OsRomPol” 1(2007), s. 19-20.*
- Wolni od pychy intelektualnej dążymy do prawdziwej Mądrości. 30.10 – przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych, „OsRomPol” 1(2009), s. 38-39.*

Załącznik 2

- Przemówienia Benedykt XVI wygłoszone podczas spotkań ze studentami i profesorami w trakcie pielgrzymek apostołskich*
- Niech św. Augustyn będzie dla nas wzorem dialogu wiary i rozumu. 22.04 – Pawia. Spotkanie ze wspólnotą akademicką na dziedzińcu uniwersytetu, „OsRomPol” 6(2007), s. 12-13.*
- Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy. 27.09 – Praga. Spotkanie z przedstawicielami świata akademickiego, „OsRomPol” 11-12(2009), s. 19-21.*

Uniwersytet jest miejscem, w którym poszukuje się prawd o osobie ludzkiej. 19.08 – przemówienie do młodych wykładowców akademickich w bazylice św. Wawrzyńca, „OsRomPol” 10-11(2011), s. 13-15.

Wiara musi być naprawdę obecna w naszych uczelniach i szkołach. 17.04 – Waszyngton. Wizyta na Katolickim Uniwersytecie Ameryki, „OsRomPol” 5(2008), s. 48-51.

Wiara, rozum i uniwersytet – wspomnienia i refleksje. Wykład na uniwersytecie. 12.06 – Ratyżbona, „OsRomPol” 11(2006), s. 25-29.

Wypowiedzi Benedykta XVI na rzymskich uczelniach:

Bez miłości nauka traci swój humanizm. 3.05 – przemówienie podczas wizyty w rzymskiej siedzibie Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca, „OsRomPol” 6(2012), s. 21-23.

Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy, „OsRomPol” 3(2008), s. 12-16.

Pomagać ludziom kochać Boga i służyć Mu we wszystkim. 3.11 – przemówienie Ojca Świętego podczas wizyty na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, „OsRomPol” 1(2007), s. 20-23.

Szukajcie i brońcie prawdy. 21.10 – przemówienie Benedykta XVI podczas wizyty na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim, „OsRomPol” 1(2007), s. 16-19.

W poszukiwaniu prawdy o Bogu człowieku i świecie. 25.11 – do pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”, „OsRomPol” 3(2006), s. 31-33.

Inne wypowiedzi Benedykta XVI:

Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. 19.09 – Birmingham. Msza św. Beatyfikacyjna w Cofton Park, „OsRomPol” 11(2010), s. 40-42.

Obchody 400. rocznicy założenia Uniwersytetu św. Tomasza z Akwinu w Manili, „OsRomPol” 3(2011), s. 10-11.

Przesłanie wideo do wspólnoty Papieskiego Uniwersytetu św. Tomasza w Manili, „OsRomPol” 3(2011), s. 11.

Załącznik 3

Wypowiedzi Benedykta XVI

Boża Opatrzność a działalność człowieka. 6.11 – do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk, „OsRomPol” 3(2007), s. 19-20.

- Godność osoby i prawa człowieka to kwestia centralna. 4.05 – do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk Społecznych, „OsRomPol” 7-8(2009), s. 54-55.*
- Nauka jest miejscem spotkania człowieka z naturą i potencjalnie ze Stwórcą. 28.10 – przemówienie do uczestników sesji plenarnej papieskiej Akademii Nauk, „OsRomPol” 1(2011), s. 31-32.*
- Nie ma sprzeczności między rozumieniem stworzenia w świetle wiary a nauką. 31.10 – przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk, „OsRomPol” 1(2009), s. 40-41.*
- Niech praca uczonych i artystów odzwierciedla wielkość oraz piękno naszej chrześcijańskiej nadziei. 15.12 – przesłanie z okazji XV sesji publicznej Akademii Papieskiej, „OsRomPol” 2(2011), s. 33-34.*
- Podsycajcie zamięłowanie do prawdy. 23.05 – do uczestników kongresu wydziałów medialnych uczelni katolickich, „OsRomPol” 7-8(2008), s. 10-11.*
- Rola uniwersytetów w Europie trzeciego tysiąclecia. 1.04 – do uczestników seminarium zorganizowanego przez Kongregację Edukacji Katolickiej, „OsRomPol” 8(2006), s. 21-22.*

Biogram

Jolanta Kurosz: prof. UAM dr hab.; autorka kilkudziesięciu artykułów z teologii pastoralnej oraz 6 książek: *Niech świeci wasze światło. Rekolekcje dla szkół podstawowych i gimnazjów. Lekcje wychowawcze nie tylko na czas rekolekcji* (2001), *Szkolne nauczanie religii w spotkaniu z duszpasterstwem dzieci i młodzieży. Wyzwania i szanse* (2008), *Teologia pastoralna. Materiały do ćwiczeń. Część pierwsza – teologia pastoralna fundamentalna* (2009), *Teologia pastoralna. Materiały do ćwiczeń. Część druga. Teologia pastoralna szczegółowa – wybrane zagadnienia. Teologia laikatu i apostołstwa* (2012), *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych* (2018), *Świadomie wybierać - odpowiedzialnie oferować. Zajęcia do wyboru w programach studiów akademickich* (2019); jest wiceprzewodniczącą Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów; kierunki badań: duszpasterstwo dzieci i młodzieży, kształcenie pastoralne na uniwersytetach, oddziaływanie pastoralne wobec dorosłych. E-mail: kurosz@amu.edu.pl